

oblici folklora: prozne naracije

viljem baskom (william bascom)

Ovaj članak se bavi definisanjem mita, predanja i pripovetke. Ta tri među osnovnim pojmovima folklora, isto kao i priroda samog folklora, korišćena su slobodno i ponekad bila predmet žestokih diskusija. Definicije i klasifikacije nisu po sebi ni posebno zanimljive ni nužno plodne, ali ako je i u jednom polju izučavanja nužna klasifikacija osnovne terminologije, to je neusmijivo folklor, koji je toliko dugo bio polje nedoslednih i kontradiktornih definicija. Zato, ni ovaj članak neće ničemu služiti ako među folkloristima ne dovede do usaglašavanja u jednom, a to je: koje definicije mogu konačno biti prihvaćene.

Nikako nemam pretenzija na originalnost ovde predložene definicije. Čak suprotno, jedan od najznačajnijih argumenata koji ih ovde podržava je to da su one samo prilagođene dosadašnjim istraživanjima folklora ne samo agrafičkih već i evropskih zajednica, kao što će i biti pokazano. Jer, u toku svog dvadesetogodišnjeg bavljenja ovim problemima došao sam do zaključka da su te definicije toliko očigledne da se pitam kako je do neslaganja uopšte i moglo doći. Manje uobičajen, ali sigurno ne i bez prethodnika je i predlog da se ova tri važna oblika folklora uključe u širu klasifikaciju, kao podtipovi prozne naracije. Ovakvo nešto omogućuje sistem klasifikacije u kome ti oblici čine pojedinačne kategorije, posebno definisane, gde bi se uporedo našle poslovice, zagonetke i drugi oblici umetnosti reči.

Prozna naracija – termin koji predlažem – smatram da je pogodan za rasprostranjenu kategoriju umetnosti reči koja uključuje mitove, predanja i pripovetke. Ova tri oblika su slična i po tome što su naracije u prozi, i ova ih činjenica odvaja od poslovice, zagonetki, balada, lirskih pesama, igara reči i ostalih vidova umetnosti reči koji imaju striktna formalna obeležja. Uz to je pojam pripovedna proza u određivanju ove široke kategorije, manje dvosmislen od pripovetke (*folktale*), pošto su ga folkloristi dugo i često koristili u značenju *Marchen*. A upravo to korišćenje nam dozvoljava da engleski termin za pripovetku izjednačimo sa nemačkim *Marchen*, kao što i činim ovde, više ga neću koristiti. Mnogi američki folkloristi, osim toga, da ne bi pogrešili, koriste i na engleskom termin *Marchen*, zato što im »pripovetka« (*folktale*) označava sva tri podtipa, ali to nije potrebno, zato što prozna naracija bolje označava pomenuti smisao. Onda kada se termin prozna naracija učini nepodesnim ili nespretnim, predlažem priču (*tale*) kao sinonim, što je dvosmislenije, ali se otprilike može govoriti o mitu, pripoveci i predanju kao o »pričama«, što odgovara nemačkom *Erzählung* koje je slično korišćeno.

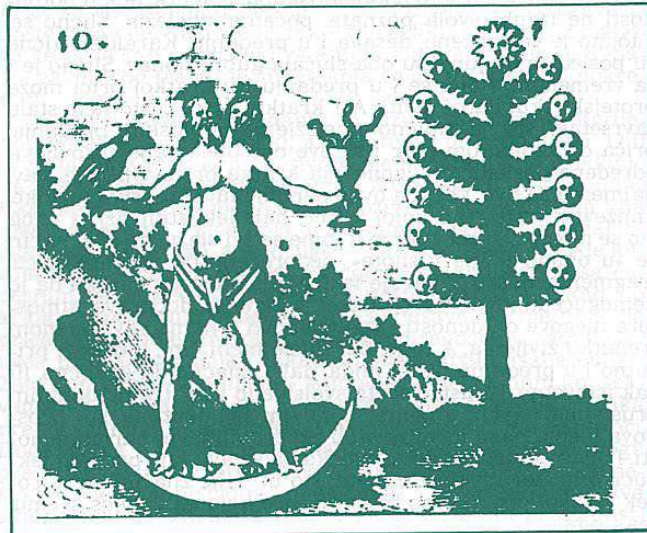
Ne mogu setiti koliko dugo koristim termin narativna proza na kursu folklora koji predajem; ali manje je važno od postojećeg trenda u njegovom prihvatanju to kada i ko ga je uveo. Bogs u svom članku o folklornoj klasifikaciji u proznu naraciju uključuje mit predanje i priču (*tale*) (1949); u istom smislu koristio ju je i Davenport, raspravljajući o folkloru maršalskih ostrva (1953), kao i Beri u razmatranju zapadnoafričke »govorene umetnosti« (1961) »Folklore as Prose Narrative« (»Folklor kao prozna naracija« je naslov druge glave nedavnog udžbenika Klarkovih, (1963). Mogla bi se takođe navesti i Herskovicova »Dahomean Narrative« (»Dahomejska Naracija«, 1958) i osnivanje »International Society for Folk Narrative Research« (»Internacionalno društvo za istraživanje folklorne naracije«) čiji je prvi sastanak bio 1962. mada se ni u jednom od ovih naslova narativna proza ne razlikuje od balada. Da bi se došlo do početka ovog trenda trebalo bi krenuti od fon Sidovljevih »Kategorien der Prosa – Volksdichtung« (»Kategorije proznog narodnog pesništva«, 1934), ili možda čak od Frejzerovog iskaza u »Apollodorus-u« (1921), o kome će biti reči docnije. A sada, ako možemo usvojiti sveobuhvatan termin za ovu važnu kategoriju folklora, možemo predložiti i definicije za njene glavne podgrupe.

Pripovetke su prozne naracije koje se smatraju fikcijom. One se ne prihvataju kao dogma ili istorija, one su se možda dogodile, ali možda i nisu, i one se ne shvataju ozbiljno. Iako se kaže da se one pričaju samo za zabavu, imaju i druge važne funkcije, kao što ih sugerišu moralističke pripovetke.

Zbivanje pripovetke može biti situirano u svako vreme i svaki prostor, i u tom smislu one su gotovo izvan vremena i prostora. One se nazivaju i »pričama za decu« (*nursery tales*), ali u mnogim zajednicama one se na decu ne ograničavaju. Nazivaju se takođe i »vilinskim pričama« (*fairy tales*) ali je i ovaj naziv neprikladan, zato što se pričanja o vilama obično prihvataju kao istinita, i zato što se vile ne pojavljuju u većini pripovedaka. Vile, ljudožderi, pa čak i bogovi, mogu se tu pojaviti, ali pripovetke obično kazuju o avanturama životinja i ljudskih bića.

One uključuju pripovetke o ljudima, o životinjama, o trikssterima, lagarije (*tall tales*), priče dileme (dilemma tales) formulative pripovetke i moralističke pripovetke ili basne, čime se ističe raznolikost podtipova. Zato i ima više razloga da se ovi vidovi fikcijskih naracija grupišu u pripovetke, nego da se oni pojavljuju uz mitove i predanja, kao što je to ponekad bio slučaj. Jer, prethodno navedena lista može biti gotovo bez kraja ako joj se dodaju svi postojeći podtipovi, uključujući i one koji imaju samo lokalni značaj. Definisanje podtipova pripovedaka, kako je predložio fon Sidov, predstavljalo bi drugu važnu stepenicu, kao što je to i definisanje podtipova mitova i predanja, ali ovo je preuranjeno, sve dok se ne postigne saglasnost u definisanju tri osnovne kategorije.

Mitovi predstavljaju prozne naracije koje se u zajednicama u kojima se kazuju prihvataju kao istinita svedočanstva o onom što se desilo u dalekoj prošlosti. Oni su deo vere; kazuju se da bi se u njih verovalo i mogu biti navodeni kao autoriteti, predstavljati odgovor na neznanje, sumnju, ili neverovanje. Mitovi su otelovljenje dogme; oni su najčešće sveti i uglavnom su u vezi sa teologijom i ritualom. Njihovi

junaci obično nisu ljudi, ali uglavnom imaju ljudske osobine; to su životinje, božanstva, kulturni heroji, čije su akcije smeštene u svet pre ovog, kada je zemlja bila drugačija nego što je to danas, ili u drugi svet, kao što je nebo ili podzemlje. Mitovi se bave poreklom sveta, čoveka, smrti, ili osobinama ptica, životinja, geografskih lokaliteta i pojava u prirodi. Oni mogu kazivati o aktivnostima božanstva, njihovim ljubavnim aferama, porodičnim odnosima, prijateljstvima i neprijateljstvima, poredama i porazima. Mogu predstavljati »objašnjenja« pojednosti ceremonijalnih rekvizita ili rituala, ili govoriti o tome zašto se mora pridržavati tabua, ali takvi etnološki elementi nisu ograničeni samo na mit.

Predanja su prozne naracije koje, kao i mitove, narator i njegovi slušaoci smatraju istinitim, ali oni su smešteni u vremena manje udaljena, kada je svet već bio mnogo sličniji našem. Predanja su češće sekularna nego sveta, i junaci su im u većini ljudska bića. Ona govore o migracijama, ratovima, poredama, podvizima junaka i prošlosti, vodama i kraljevima i smenama u vladajućim dinastijama. U tom smislu ona često odgovaraju usmenoj tradiciji pisane istorije, ali ona takođe uključuju i lokalne priče o zakopanom blagu, duhovima, vilama i svecima.

Ova distinkcija između mita, predanja i pripovetke mogla bi se sažeti u sledeću tabelu: *Mesto, odnos prema ispričanom i glavni junaci* izdvajaju se u nameri da se pokuša ukazati na specifične karakteristike – diskusije o njima bi dobro došle, ali one su izvan predmeta ovog članka. Definisana-

nje ove tri veličine zasniva se samo na formalnim obeležjima (prozni naracija). Ovde se još izdvajaju i *verovanje* i *vreme priče*.

OBLIK	VEROVANJE	VREME	MESTO	STAV	GLAVNI JUNACI
Mit	fakt	davna prošlost	drugaciji ili drugi svet	sakralno	ne-ljudska bića
Predanje	fakt	nedavna prošlost	današnji	sakralno ili sekularno	ljudi
Pripovetka	fikcija	bilo koje vreme	bilo koje mesto	sekularna	ljudi ili ne-ljudska bića

Mit, predanje i pripovetka ne predlažu se kao pojmovi za opšteprepoznatljive kategorije, već kao analitički koncept koji sa mnogo smisla mogu biti primenjeni u istraživanjima međukultura, čak i onda kada se drugi sistemi »domaćih kategorija« (*»native categories«*) lokalno prepoznaju. Oni se izvode iz tripartitne klasifikacije koju su koristili istraživači evropskog folklor, i verovatno reflektuju »domaće kategorije« evropskog »folklor«, ali se lako mogu redukovati i na dualnu klasifikaciju koja se prepoznaje u ovim zajednicama, koje, kao što ćemo videti, grupišu mitove i predanja u jednu kategoriju (*»mit – predanje«* – *»myth-legend«*), razlikujući ih od pripovedaka koje su fiksijske.

Mit, predanje i pripovetka nisu neophodno glavne kategorije prozih naracija, a pod koje sve ostale vrste prozih naracija moraju biti ubrojane kao podtipovi. Sećanja ili anegdote, humorističke i druge, šale ili rugalice, mogu graditi četvrtu i petu među tim kategorijama. Sećanja ili anegdote govore o ljudima koji su znani kazivaču i njegovim slušaocima, ali one očigledno mogu biti tako često prepričavane da zadobijaju stil umetnosti reči, a neke od njih mogu biti prepričavane i nakon što likovi više nisu poznati iz prve ruke. Takve, one se prihvataju kao istinite i mogu se smatrati podtipovima predanja, ili kao proto-predanja. Kimbundu i stanovnici Maršalskih ostrva razlikuju anegdote od ostalih predanja, kao što će se to i videti, dok ih stanovnici Havaja ne razlikuju. Anegdote nisu dobro predstavljene ni u jednoj od studija o kojima se ovde govori. Nasuprot njima, šale i rugalice ne pozivaju na verovanje ni kazivača niti njegove slušaocce, i po tome su slične pripovetkama. Mogućno je razlikovati šale od pripovedaka i ostalih prozih naracija i to na formalnoj osnovi, iako ne znam da li je to već činjeno. Zbog važnosti šala u američkom folkloru, čini mi se da bi ih trebalo izdvojiti u posebnu kategoriju, uz mitove, predanja i pripovetke, ali možda je i ovo gledanje etnocentričko, pošto je o šalama malo pisano izvan grafičkih kultura. Obe, i šale i anegdote, očito je, zaslužuju veću pažnju folklorista no što su je do sada imale, ali pre nego što se o njima sazna više, posebno u agrafičkim zajednicama, voleo bih da ih razmotrim privremeno, kao podtipove pripovedaka ili predanja.

U nekim zajednicama konvencionalna formula početka kazuje da je naracija koja sledi fikcija i ona ne poziva na verovanje; ovo zapažanje može biti ponovljeno i za formulu završetka. Upravo ovakvo izražavanje koristi se kao okvir koji pripovetku razlikuje od mita i predanja, od običnog razgovora i ostalih oblika govora. To je tako kod Ašanta i Joruba i Kimbundu u Africi i stanovnika pacifičkih maršalskih ostrva, među ovde navedenim zajednicama, i svakako u evropskom folkloru sa njegovim varijantama: »Nekad u davna vremena« i »Oni su zauvek srećno živeli«. U nastavku, među stanovnicima Maršalskih i Trobrijandskih ostrva, i među Fulanima i Jorubama, prozne naracije u kojima se govori o zbiljskim događajima izdvajaju se od fiksijskih i po tabuu da se poslednje pričaju po dnevnoj svetlosti. Zato se kao hipoteza može postulirati da prozna naracija koja počinje konvencionalnim otvaranjem, čak i kada joj je nepoznat smisao, ako treba da bude kazivana samo nakon što padne mrak, pre predstavlja pripovetku nego mit ili predanje.

U ovom trenutku moguće je postaviti još neka uporišta koja treba slediti pri diferenciranju mita, predanja i pripovetke, kao što se to i vidi u sledećoj tabeli. Ovaj put nije ih neophodno slediti po svaku cenu onako kao što se ovde predlaže, nego bi sve trebalo još proveriti. Do pouzdanih podataka ne može se doći na osnovu pojedinačnog kriterijuma, kao što je sveto odnosno sekularno, niti samo iz sadržine teksta. Za sada, definicije koje se ovde nude zasnivaju se samo na tačkama 1, 4 i 5a, a sve ostalo se smatra privremenim.

	Formalne odlike	PROZNE NARACIJE	
1	Formalne odlike		
2	konvencionalni počeci	ne	obično
3	kazuju se samo noću	nema zabrana	obično
4	verovanje	fakt	fikcija
		neko vreme	izvan vremena,
	situiranje	neko mesto	izvan prostora
5			
5a	vreme	davna prošlost	nedavna prošlost
5b	mesto	raniji ili drugi svet	svet kakav je danas
6	stav	sveti	sveto ili sekularno
7	glavni likovi	ne-ljudski	ljudski
	oblik prozne naracije	mit	predanje
			ljudski ili ne-ljudski
			pripovetka

U ovim definicijama, distinkcija između faktografije i fikcije odnosi se *samo* na verovanje onih koji kazuju ili slušaju priče, a *ne* na naše verovanje, na istorijsku ili naučnu faktografiju, ili bilo kakvo načelno prosuđivanje istinitosti ili lažnosti. Moglo bi se zameriti da je ovako prosuđivanje subjektivno i da se zasniva na mišljenjima informatora više nego na objektivnim činjenicama, ali to nije više subjektivno od distinkcije između svetog i sekularnog, i u praksi ga je možda čak lakše zasnovati. Pored imenovanja i tabua, pomenutih gore, u nekim jezicima postoje i odvojeni termini pomoću kojih se razdvajaju fiksijska od faktografske prozne naracije. Na žalost, ti pojmovi nisu bili predmet analiza onoliko često koliko oni to zaslužuju.

Folkloristi koji se posebno zanimaju za identifikovanje tipova priča, ili primenu geografsko-istorijskog metoda u izučavanju posebnih tipova priča, možda će naći da su ovakve distinkcije irelevantne, zato što se za izučavanje rasprostranjenosti i istorijske studije prozne naracije moraju razmatrati i pojedinačno. Za druge prilike, uključujući razumevanje prirode prozih naracija i njihove uloge u ljudskom životu, ove distinkcije su važne. Kao što smo videli, motivi, predanja i pripovetke razlikuju se po svom odnosu prema vremenu i mestu, prema glavnim junacima i, što je još važnije, prema verovanju i stavu i vezi sa njima. U nastavku treba dodati da se oni često pojavljuju u različitim socijalnim okolnostima, pričaju u različita doba dana ili godine i pod sasvim različitim uslovima. Mogu biti pričane u različite svrhe i imati različite funkcije. Ovi oblici se mogu razlikovati i u stepenu kreativne slobode dozvoljene naratoru, u stepenu njegovih izmena i po lakoci kojom se difuzno šire. Oni se takođe mogu razlikovati i prema prisustvu ili odsustvu konvencionalnih početaka ili završnih formula, stilskim razlikama, načinu prenošenja, identitetu naratora i sastavu njegovih slušalaca, stepenu znanja i prirodi tih slušalaca, kao i faktoru svojine nad pričom. Činjenica da evropski folkloristi od braće Grim nisu bili zainteresovani za distinkciju između ove tri kategorije kazuje jasno da oni nisu bili zainteresovani za funkcionalno-antropološki pristup.

Dosledno svom pogledu na magiju, religiju i nauku, Frejzer shvata mit kao lažnu nauku, a predanje kao lažnu istoriju. Ovaj pokušaj da se razlikuje verovanje koje je naučno istinito ili lažno, takođe je opravdan i važan za određene svrhe, ali kada je ta distinkcija učinjena kao kriterijum za definiciju mita ili predanja, to samo doprinosi konfuziji. Nije dan od ovih oblika prozne naracije ne teži da bude zaista istinit, a najmanje od svih pripovetka.

Osim toga, ono što mit jasno približava popularnoj upotrebi i onemogućava mu da se koristi kao naivna istina je to što se u njemu kaže i: »To je samo mit« ili »To je tek priča«, u značenju to je nešto što nije istinito. Ekstremno izražavanje ovakvog viđenja nalazi se uporno u stavovima Četrnaeste konferencije *Rhodes – Livingstone Institute for Social Research sa temom Myth in Modern Africa (Mit u modernoj Africi)*, 1960, gde se mit izjednačuje sa potpunim verovanjem. Već duže vreme za folkloriste mitovi nisu jednostavno verovanja: oni su prozne naracije.

Difuzijom, prilikom prelaženja od jedne zajednice ka drugoj, mit ili predanje mogu se prihvatiti, a da se u njih ne veruje. Oni, u zajednici koja ih je posudila, postaju tako pripovetke, naravno, može se desiti i obrnuto. Osim toga sasvim je moguće da isti tip priče bude pripovetka u jednoj zajednici, predanje u drugoj, a mit u trećoj. I dalje, kako vreme prolazi, sve manje i manje članova zajednice veruje u mit, a to se posebno dešava u vremenima rapidnih kulturnih promena, kada ceo sistem verovanja i njegova mitologija može biti diskreditovan. Čak i u kulturnoj izolovanosti mogu postojati skeptici koji ne prihvataju tradicionalni sistem verovanja.

Ipak, važno je znati šta većina u zajednici, u određenom odseku vremena, veruje da je istinito ili prema čemu se ljudi ponašaju kao da veruju da je istinito. Važno je takođe znati da se u zbivanja pojedinih naracija ranije verovalo kao u motive ili predanja, što one kao pripovetke gube, ili, u obrnutom slučaju, dobijaju. Ipak, u mnogim zajednicama, upravo na osnovu toga da li se prozne naracije prihvataju kao fakt ili fikcija postoji distinkcija koja se među njima pravi.

Zato što ima specifičan zaplet ili pripada određenom tipu priče, nešto će biti klasifikovano kao mit u jednom društvu, a kao pripovetka u drugom, pa je Boas i rekao: »nemoguće je povući oštru granicu između mita i pripovetke.« Ovaj dobro znani, ali ponekad loše razumevan iskaz, izvučen iz konteksta, može odvrćati od definisanja pomenutih termina. Ipak, ako se njegovi relevantni delovi pažljivo pročita, onda je očigledno da Boas nije isticao da je distinkcija verovanja između mita i pripovetke nemoguća, nego je pre osuđivao pokušaje, da se određeni tip priče klasifikuje kao mit ili pripovetka. On je takođe osuđivao pokušaje da se mit definiše u terminima ekplanatornih elemenata natprirodnih pojava ili personifikacija životinja, biljaka i prirodnih pojava, zato što se sve to može pojavljivati i u drugim vrstama proznih naracija. Ja prihvatom i potvrđujem ove zamerke.

Po opštem priznanju, u jednoj svojoj ranijoj izjavi, Boas je rekao da će bezuslovno pridržavanje jednom od tih principa klasifikacije »rezultirati razdvajanjem priča koje su u svojoj osnovi u vezi, time što će jedna biti klasifikovana kao mit, a druga kao pripovetka. Upravo na ovaj način stvorene su nepotrebne teškoće.« Ove teškoće se, naravno, ne javljaju sve dok se mit i pripovetka razmatraju zajedno pod rubrikom proznih naracija ili »priča«, što je Boas, izgleda, nešto docnije shvatio, pošto je pomenuti prigovor izostavljen u njegovom ponovnom iskazu 1938. Osim toga, u svojoj ranijoj izjavi on je postupio brzopleto, sugerisući definiciju koja vodi razdvajanju genetički vezanih priča. On je predložio pridržavanje definicije mita koju je dao sam Indijanac. U svesti američkih domorodaca postoji skoro uvek jasna distinkcija između dve klase priče. Jedna je u vezi sa događajima koji su se odvijali u vreme kada svet nije još imao ovakav oblik, kada ljudi još uvek nisu posedovali sve veštine i običaje koji pripadaju našem vremenu. Druga grupa sadrži priče o našem savremenom dobu. Drugim rečima, priče prve grupe prihvataju se kao motivi, one iz druge, kao istorija.

I baš ova distinkcija odgovara onoj koja je ovde sačinjena između mita i predanja. Boas upućuje na to da su »pripovetke potpuno imaginativne« i kaže da »pripovetke treba razmatrati analogno modernoj romaneskoj književnosti«. Ovo sugerise da američki Indijanci imaju fiksijsku naraciju, ali iz te distinkcije nije jasno da li se ona diferencira od istinitih priča. Međutim, ova distinkcija može biti prosuđivana na osnovi onih sličnosti koje Boas nudi za razlikovanje mita od predanja: i to je jasno prisutno u svesti mnogih ljudi na raznim stranama sveta.

Na Trobrijandskim ostrvima, mitovi, predanja i pripovetke jasno se razlikuju u smislu definicija koje su ovde predložene. Možda ovo najbolje sumira poznati članak Malinovskog, iz kojeg sledi:

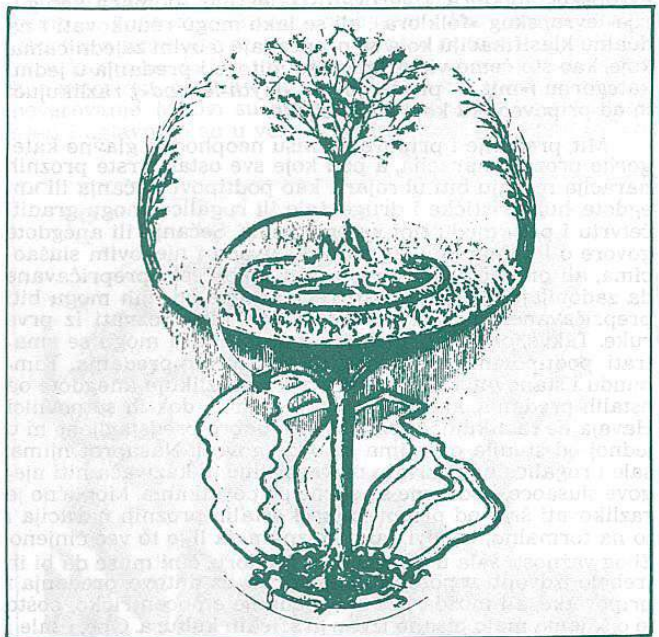
1. *Kukwanebu* su »bajke« (*fairy tales*) (pripovetke) koje su fiksijske, intimne i dramatično kazivane. Pričaju se nakon zalaska sunca u novembru, između sezone sejanja i ribolovnog perioda. Završavaju se formulativno, upućujući na veoma plodnu divlju biljku i teško da se u njih veruje; ne uzima se ozbiljno da će njihov rečitativ imati važnijeg uticaja na rast novih useva. Njihova osnovna funkcija je zabavljačka.
2. *Libwogwo* su predanja kroz koja se iskazuju znanja. Veruje se da su istinita i sadrže važne faktografske informacije. Njihovo znanje je javnog karaktera. Ne kazuju se na stereotipni način i nemaju magijski efekat. Osnovna funkcija im je da pružaju informaciju i kazuju se bilo kada, u bilo koje doba dana i godine, kada se neko raspituje o nečemu, ali se ipak često kazuju za vreme sezonskih trgovačkih putovanja.
3. *Liliu* su mitovi koji se ne prihvataju samo kao istiniti, već i kao sveti. Kazuju se za vreme priprema za rituale koji se obavljaju u

različita doba godine. Njihova osnovna funkcija je da obrazlože ritual sa kojim su povezani.

Slično u Severnoj Americi, Manda, Hidatsa i Arikara prepoznaju tri klase pričanja priča, koje su veoma bliske mitu, predanju i priči (pripovetci) onako kako ih opisuje Malinovski. Uprkos teškoćama klasifikacije određenih priča, ove kategorije su takođe bile primenjene i na eskimski folklor. Prema Esinu: *Mitovima* se obično smatraju priče sa emocionalnom sadržinom, posebno onom koja ima veze sa religijom. Mitovi se moraju kazivati po tačno utvrđenom maniru. U ranijem izboru Lentis citira u biti religiozne mitove o čoveku na mesecu, staroj morskoj gospi. Eskimi smatraju da su ove priče potpuna istina. Objašnjenje eskimske religije nije potpuno bez objašnjenja takvih mitova, kao nečega što se prihvata sa verom.

Narodne priče (pripovetke) slušaoci lako raspoznaju kao fikciju, pošto često sadrže natprirodne elemente. Obično je pričao dozvoljeno da priču varira u okvirima posebnih ograničenja. I upro ovde narator ima najveće mogućnosti ispoljavanja svojih kreativnih pričalačkih sposobnosti.

Treći tip priče je predanje koje se kazuje kao tobožnja istorija ljudi. Iako je retko, čak i otprilike, tačno, često se u njega veruje kao u potpunu istinu. Zato su i vešti etnografi neretko bili prevareni o verodostojnosti nekog predanja, posebno ako su ga čuli od sposobnog kazivača. Pažljive analize predanja, ipak, obično pokažu kako je samo mali deo istine u njima pomešan sa mnogo poluistina i još više izmišljotina.

U većini kultura sveta dosta jasno razdvajanje mita, priče i predanja je moguće. Teškoće se pojavljuju kada jedna priča ima obeležja 2 ili čak 3 ova tipa. Takođe, ista priča se može kazivati u svetom, ali i u profanom kontekstu. Eskimske priče nije lako klasifikovati, ali to je ipak moguće u terminima koji su ovde korišćeni (...)

Citirajući Esina, Lentisova komentariše:

U literaturi Nunivaka anegdote o gavranu i drugim životinjama su priče (pripovetke), to gotovo svako može shvatiti. One mogu biti neverovatne, ali nisu mistične. Slušaocu su karakteristike životinja i namere životinjskih karaktera jasne. On ih odobrava i može uživati identifikujući se sa njima ili se razdvaja od njih, smejući se drugaru koji je glup. On se veseli tome što dolazi u sukob sa običajima. Ovde je zadovoljstvo u priznavanju imaginacije i upotrebi mašte i kreativnosti.

U ratnim pričama nema natprirodnog i one su prava predanja. U njima nema simbolike; osobine pojedinaca i seljaka direktno se portretiraju. I ovde postoji identifikacija sa herojima rata i odbacivanje neprijatelja i onih koji gube. Ali ovde postoji i drugi element: užas umesto veselja. Na kraju narator kaže: »Mi Nunivaci smo strašno patili u rukama tih ljudi«. Emotivna snaga i ovde je velika, ali ipak nema mistike.

Većina priča mogu se ubrojiti u mitove. U njima se javlja natprirodno i misteriozno. Čini se da postoje dva osnovna raspoloženja: žudnja, želja i uznemirenost, strah. Upravo je ovde najbolje tragati za nesvesnim. Mitovi koriste religiozne koncepte i verovanja čak i kada oni nisu »religijski«. Čini se da Esinov iskaz treba ponešto modifikovati: Mitovi možda i nemaju veći emotivni naboj od predanja o ratovima, ali oni se tiču drugačijih emocija i na drugačiji način.

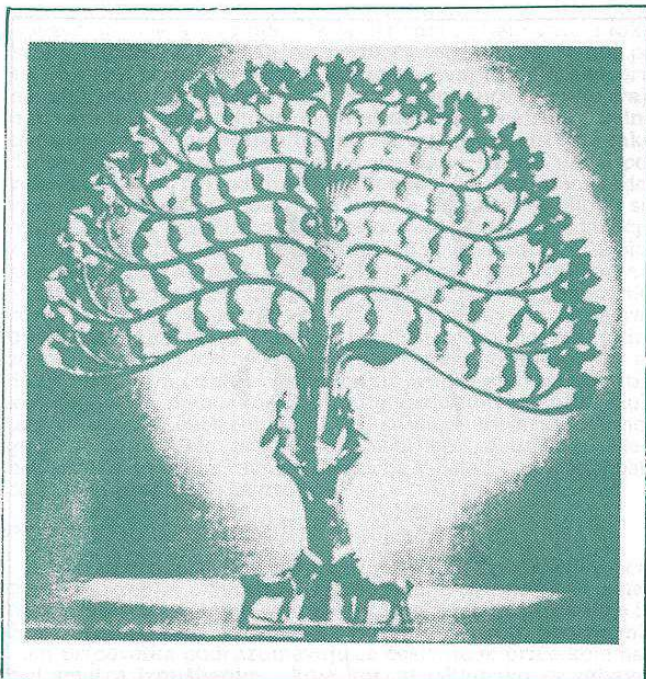
Ova dva stava bila su nadugačko navodena zato što pokazuju da je čak i neke eskimske priče teško klasifikovati, ove tri kategorije nikada nije moguće sasvim primeniti. Jasno je da Eskimi imaju mitove koji se prihvataju sa verom, kao apsolutna istina, i predanja koja kazuju »tobožnju istoriju« za koja se »obično veruje da su potpuna istina«. Iako

nije jasno da li Eskimi razlikuju mit od predanja, očigledno je da oni oboje razlikuju od pripovetke koja se raspoznaje kao fikcija.

Slično, Subija i Lozi iz Afrike mogu ili ne mogu razlikovati mitove od predanja, ali oni razlikuju oboje od fikcijskih naracija. Žakote deli njihove priče na *contes* (pripovetke) i *legendes* uključujući i *legendes religieuses* ili mitove o Bogu i poreklu čoveka. Mitovi i predanja govore o događajima u koje ljudi veruju ili su u najmanju ruku nedavno verovali; u svesti kazivača oni su se zapravo desili u dalekoj prošlosti. Način na koji se kazuje *conte* ili pripovetke predstavlja čisto imaginativnu priču.

Ipak, samo dve vrste prozних naracija, zbiljske i fikcijske moguće je razlikovati u nizu ostalih društava. I među njima se opet pripovetke jasno raspoznaju kao fikcija, a mitovi i predanja su svrstani u jednu kategoriju, »mit – Predanje«. To je tako kod Ponapeanaca i Havajaca na Pacifiku, kod Dakoda i Kajova u Severnoj Americi, i zapadnoafričkih Fulana (Fulakunda), Efika, Joruba, Ibo (Dahomejaca). Slično je i sa Eskimima, Subija, Lozi, Kimbundu i Ašanti zajednica u Africi, i kod filipinskih Ifugao.

Ako su ove definicije analitički korisne za studije proznih naracija agrafičkih zajednica, one mogu biti primenljive u punom smislu i na evro – američki folklor. U Sjedinjenim državama mitovi možda ne postoje, ali se ovde pripovetke i predanja jasno razlikuju. Halpert kaže: »Znao sam kazivačice koje su lagarije (*tall stories*) zvale »prokletim lažima« i koje su odbijale da ih ponove, ali se nikada nisu ustručavale u kazivanju predanja, za koje su verovalе da su istina.

Zapravo, ove kategorije prozних naracija su i izvedene iz proučavanja evropskog folklor, i njih su dugo istraživači razlikovali sličnim terminima. Mada su i terminologija i definicije varirali, koncept mitova, predanja i pripovedaka u engleskom, uporedivi su sa nemačkim *Mythen, Sagen* i *Marchen*, kao i francuskim: *mythes, traditions populaire* i *contes populaire*.

I Dženet Bejkon 1925, razlikuje mit, predanje i pripovetku, i to govoreći da »mit ima eksplanatornu funkciju. Ona objašnjava neke prirodne pojave čiji uzroci nisu očigledni ili ritualnu praksu čije je poreklo zaboravljeno... Predanje, s druge strane istinita je tradicija, zasnovano na dogodovština stvarnih ljudi ili avanturama na realno postojećim mestima... Pripovetka, međutim, ne poziva na verovanje, i u celini je produkt mašte.

Ona je zapravo, prihvatila definicije koje je 1921. predložio, ne manje eminentni folklorista, Džeјms Frejzer koji je pisao:

»Pošto razlike između mita, predanja i pripovetke nisu uvek sasvim uхватljive, ili jasne, možda bi bilo dobro da definišem značenja u kojima ja koristim ove pojmove.

Pod mitom podrazumevam pogrešna objašnjenja pojava iz čovekovog života ili celokupne prirode. Takva objašnjenja izviru iz instinktivne radoznalosti u vezi sa uzrocima stvari, koja se na razvijenijem stepenu manifestuje u filozofiji i nauci, ali pošto se zasnivaju na neznanju i zabludama, ona su uvek pogrešna, tamo gde su istinita, ona prestaju da budu mitovi. Predmet mita predstavlja niz objekata koji su prisutni u čovekovoj svesti; za svest za šta postoji njegova radoznalost, i za sve čemu on želi da sazna uzroke. U nizu pitanja na koja su mnogi tražili odgovore preko mita su i ona koja se tiču porekla sveta, čoveka, kretanja nebeskih tela, stalnih promena godišnjih doba, rast i umiranje vegetacije, padanje kiše, grmljevina i sevanje, pomračenje i zemljotresi, otkrivanje vatre, pronalaženje zanata, postanak društva i tajna smrti. Ukratko, dometi mita su tako široki kao što je to i svet, sve u vezi sa radoznalošću i neznanjem čovekovim.

Pod predanjem podrazumevam tradiciju, usmenu ili pisano, koja se tiče sudbine realnih ljudi u prošlosti, ili koja opisuje događaje koji se vezuju za bića koja nisu obavezno ljudska, ali su se događaji o kojima govori odvijali na realnim mestima. Takva predanja sadrže mešavinu istine i neistine, tamo gde su sasvim istinita nisu predanja, već istorija. Odnos istine i neistine prirodno varira u različitim predanjima; u osnovi, možda je neistina dominantna, barem u detaljima, i elemenat veličanstvenog i čudesnog često, mada ne uvek, ulazi uveliko u njih.

Pod pripovetkom podrazumevam naracije koje su izmislili neznani ljudi i prenošene su sa generacije na generaciju, koje, iako se čini da one opisuju stvarne događaje, su zapravo sama mašta; nemajući druge težnje do da zabave slušaoce, one i ne traže da im se veruje. Ukratko, one su fikcija, čista i jednostavna, sačinjene ne zato da prosvetuju slušaoce, nego samo da ga zabave; one tako pripadaju oblasti čiste romanse (...)

Ako bi se ove definicije prihvatile, moglo bi se reći da mit ima izvore u razlozima, predanje u sećanjima, pripovetka u maštanjima; u njima je ljudska svest kojoj grubo odgovaraju nauka, istorija i romansa.

Ali, dok obrazovan i misaon čovek može sasvim razlikovati mit, predanje i pripovetku, bila bi greška pretpostaviti da ljudi među kojima ove različite naracije postoje, i čije intelektualne želje zadovoljavaju, mogu uvek, ili barem obično, da ih razlikuju. U osnovi, verovatno su svi ovi oblici naracija prihvaćeni od naroda kao podjednako istiniti, ili u najgorem slučaju podjednako verovatni.

Ipak, definicija mita Džeјn Harison, kao korelativa ritualnog čina, razlikuje se od one koja je predstavljena ovde, i zapravo uključuje oblike umetnosti reči koji nisu (ili još nisu) naracije. Ona shvata mit različito od predanja i pripovedaka. »Kolektivna sankcija i svečana zakletva diferencira mit od naracije (predanja) i čiste *conteopk* ili *bajke* (*fairy-tale*) (ili pripovetke).

1908. Gom je ponudio svoju definiciju ova tri termina:

»Prvo je potrebna definicija. Pažnja usmerena na ono što je rečeno otkriće činjenicu da tradicija sadrži tri odvojene klase, i ja predlažem definiciju tih klasa, i to preciznom primenom termina koji su već u upotrebi. *Mit* pripada najprimitivnijoj etapi ljudske misli, i prepoznatljivo je objašnjenje nekih prirodnih pojava, nekih zaboravljenih ili nepoznatih predmeta ljudskog porekla ili nekih događaja od trajnog uticaja. *Pripovetka* je sačuvani survival u novoj sredini, i u vezi je sa događajima i idejama iz primitivnih vremena, u smislu iskustva ili epizoda neimenovanih ljudskih bića; *predanje* pripada istorijskim licima, lokalizacijama i prostorima. To su sada definicije i one su predložene u nameri da se pruži određena egzaktnost ovim pojmovima u upotrebi. Svi ovi termini – mit, predanje, pripovetka – do sada su korišćeni, ali se nisu razlikovali specifičnim definicijama. Postojanje tri tako različita terminološka oblika je preimućstvo koje treba iskoristiti, a to se ne može učiniti pre no što se složimo oko definitivnog značenja svakog od njih.

Kao evolucionist kulture Gom posmatra pripovetku kao nešto što je izvedeno iz mita, ali je primetio i to da pripovetka nije sveta i da se u nju ne veruje:

»To je ono što pristaje bajci ili priči za decu. Ona se priča odraslim ne kao verovanje, već kao nešto što se nekad verovalo; kazuje se deci, ne odraslim; zaljubljenicima romanse, ne poklonicima nepoznatog; kazuju ih majke i vaspitačice, ne filozofi i sveštenici; na skupu u kući ili obdaništu, ne u tišini svetinje velikih pitanja.

Još ranije, 1904. Bete je rekao – u svojoj seriji predavanja, kasnije publikovanih pod naslovom *Marchen, Sage, Myt-*

hus (Pripovetka, predanje, mit) kojima on ova tri oblika razmatra kao podtipove »priče« (»stale«, Erzählung) – Mythos, Sage, Marchen su akademski koncepti. U zbilji sve to znači isto, ništa više nego Erzählung, prva grčka reč isto što i druge dve nemačke.

Reč Marchen dobila je svoje sadašnje značenje kada je orijentalna Marchen postal poznata, odnosno krajem XVIII veka. A ova tri koncepta su prihvaćena tek pre jednog stoleća i reči su poprimila ta značenja kao posledica činjenice da »Mytus« znači priče o bogovima (Gottersagen), »Sage«, naraciju koja se tiče određenih ljudi, specifičnih lokaliteta ili običaja, a Marchen – sve bogatstvo neobuzdane priče.²¹

Docnije, u tom radu, Bete je ponudio sopstvenu distinkciju između ova tri koncepta:

»Mythus, Sage i Marchen razlikuju se međusobno po poreklu i nameni. Mythus je primitivna filozofija, najjednostavniji intuitivni oblik misli, pokušaj da se razume svet, da se objasni život i smrt, priroda i sudbina, bogovi i kultovi. Sage je primitivna istorija, naivno gledanje na mržnju, i ljubav, nesvesno transformisano i uprošćeno. A Marchen ishodi iz potrebe za zabavom i zadovoljava samo tu potrebu. Zbog toga je ona oslobođena vremena i prostora; zato ona zahvata u ono što se čini zanimljivim, i izostavlja ono što je dosadno, čas na jedan, čas na drugi način, uvek se povodeći za ukusom kazivača. To nije ništa do poezija, čija je suština u delovanju ljudske fantazije.²²

Jasno je, dakle, da se u studijama evropskog folklora već dugo oseća distinkcija između mita, predanja i pripovetke. I činjenica je da su sva tri različiti oblici »Erzählung« ili »tradicije« ili »naracije«. Sama upotreba je varirala, ali postoji slaganje u bitnom, da mit uključuje priče o božanstvima i stvaranju, da se predanja bave ljudskim bićima koja se smatraju istorijskim likovima; dok se u oboje, mit i predanje, veruje; pripovetke se od njih razlikuju po tome što se prihvataju kao fikcija.

I na koncu, ako idemo unazad na ono šta se o ovome kaže na samim počecima modernih istraživanja folklora, dopjevamo do braće Grim, koji su načinili sličnu distinkciju između Marchen, Sagen i Mythen, posvećujući svakoj od njih poseban rad. U *Deutsche Mythologie* (Nemačka mitologija) Jakob Grim kaže:

»Pripovetke (Marchen) su sa razlogom razdvajane od predanja, iako se oni neprestano preplicu. Slobodnija, manje sputana od predanja, pripovetka nema lokalno obeležje koje vezuje predanje, što ga čini više domaćim. Pripovetka leti, predanje hoda, kuca na naša vrata; prva je puna poezije, drugo gotovo da ima autoritet istorije. Kao što pripovedaka stoji u vezi sa predanjem, tako je predanje u vezi sa istorijom (možemo dodati), tako je istorija u vezi sa realnim životom. U realnom životu sve su konture oštre, jasne i pouzdane, one se na platnu istorije postepeno senče i ublažuju. Prastari mit, međutim, donekle kombinuje kvalitete i pripovetke i predanja; pokazujući ih u sopstvenom svetlu, još uvek može biti smešten u domaće prostore. . . U pripovetci, takođe, patuljci i džinovci igraju svoje uloge. . . Pripovetke, a ne predanja, imaju zajedničko sa mitovima o bogovima (gotturhythmen) mnoštvo metamorfoza; i u njima se često životinje odjednom pojavljuju na pozornici, i tako one stupaju u stari životinjski epos. . . Božanski oblici su jezgro čitave mitologije.²³

Sve ovo nisu precizne definicije, ali *Deutsche Mythologie* (Nemačka mitologija, 1835) se nesumnjivo bavi mitovima, *Deutsche Sagen* (Nemačka predanja, 1816-1818), zbirka predanja, i *Kinder – und Hausmarchen* (Decije i domaće pripovetke, 1812-1815) su zbirka pripovedaka. Potrebno je samo ispitati sadržinu ova tri rada, pa će se videti kako tri kategorije o kojima govore braća Grim, korespondiraju definicijama koje su ovde ponuđene.

Ono što iznenađuje, u svetlu ovoga, je, čini se, zavera docnijih folklorista u korumpiranju značenja pripovetke, predanja i mita – koja su Grimovi tako jasno postavili – novim definicijama, novim distinkcijama i novim upotrebama. Ako je sada vreme da se vrati Tomsovoj izvornoj definiciji folklora, da bi se dostigao barem u osnovi sporazum između humanitarnih i društvenih nauka, takođe je vreme da se vrati i kategorijama koje su razaznavali braća Grim, u nameri da se dode do nekih osnovnih razumevanja u folkloru. Vreme je da se engleski ekvivalenti usaglase sa nemačkim *Mythen, Sagen, Marchen* i da se složimo oko njihovih definicija.

Ja sam predložio početak, ovaj članak neće ničemu koristiti ako ne bude vodio usaglašavanjima među folkloristima u upotrebi termina mit, predanje i pripovetka. Možda je premnogo nadati se da će bilo koji sistem klasifikacije ili skup definicija slediti komercijalni istraživači folklora ili mnogobrojni različiti amateri, ali barem profesionalni fol-

kloristi, oboje nauka, humanitarnih i društvenih, morali bi biti u stanju da dodu do nekih sporazuma.

sa engleskog: Zoja Karanović

Pod naslovom *The Forms of Folklore: Prose Narratives*, tekst je objavljen u *Journal of American Folklore*, 78, No 307, Austin, 1965, 3-20.

1. Deo ovog članka bio je prezentovan na skupu *American Folklore Society* u Detroitu, decembar, 1963. Ostatak je pročitao na *International Congress of Americanists* u Barseloni, avgusta, 1964. Dopunjen je diskusijama sa tih skupova, komentarima A. Tejlora A. Dandesa, Dž. Grinveja i drugih, koji su citali prvobitnu skicu. Želeo bih takođe da se zahvalim *Wenner-Gren Foundation* koja mi je omogućila istup na skupu u Španiji.
2. Slične pokušaje definicije zagonetke vidi: Robert A. Georges i Alan A. Dundes, *Toward a Structural Definition of the Riddle*, *Journal of American Folklore*, LXXVI (1963), III-8.
3. Ralph Steel Boggs, *Folklore Classification*, *Southern Folklore Quarterly*, XIII (1949), 166, preštampano u *Folklore Americas*, VIII (1948), 8.
4. Kenneth i Mary Clarke, *Introducing Folklore* (New York, 1963).
5. Preštampano u C. W. v. Sydow, *Selected Papers on Folklore* (Copenhagen, 1948), 60-88, naslov preveden kao *The Categories of Prose Tradition*.
6. C. W. v. Sydow, 60-88. Razmatranje različitih definicija podtipova pripovedaka, mitova i predanja je izvan polja ovog teksta, ali ja sam progustio da vidim da je fon Sidov demonstrirao svoje shvatanje o tome da oba ova pokušaja moraju biti simultana, ili njegova je tvrdnja da je distinkcija koju su, između pripovetke i predanja (Marchen i Sage), sačinili braća Grim, naučno nezasnovana.
7. Afrika objašnjenja o poreklu rodova, koja su i ezoterična i sveta, po mom mišljenju su predanja. Slično, evropska predanja o svecima mogu takođe biti sveta.

8. Zahvaljujem kolegi Alenu Dandesu za sugestiju da proceduralni deo postupka upišem u ovu drugu, tabelu, kao i za druge sugestije.
9. Franz Boas *General Anthropology*, (Boston, 1938), 609.
10. Franz Boas, *Mythology and Folk-Tales of North American Indians*, *Journal of American Folklore*, XXVII (1914), preštampano u: Boas *Race, Language and Culture* (New York, 1948), 454.
11. Boas, 1948, 454-455.
12. Bronislaw Malinowski, *Mith in Primitive Psychology* (New York, 1926), preštampano u Malinowski, *Magic, Science and Religion and Other Essays* (New York, 1954), 101-107.
13. Martha Beckwith, *Folklore in America. Its Scope and Method* (Poughkeepsie, Publications of the Folklore Foundation, No 11, 1931), 30.
14. Frank J. Essene, *Eskimo Mythology* u *Societies around the World*, prir. Irwin T. Sanders (New York, 1953), I, 154.
15. Margaret Lantis, *Nunivak Eskimo Personality as Revealed in the Mythology*, *Anthropological Papers of the University of Alaska*, II, 1 (1953), 158-159.
16. E. Jacottet, *Etudes sur les Langues du Haut-Zambezé*, *Bulletin de Correspondance Africaine*, Publications de l'Ecole des Lettres d'Alger, XVI: 2, 1899, pp. II-III; XVI 93, 1901, p. IV.
17. Herbert Halpert, *The Folklore, a Symposium*, 3. Problems and Projects in American – English Folklore, *Journal of American Folklore*, LXX (1957), 61.
18. Janet Ruth Bacon, *The Voyage of the Argonauts* (London, 1925), 3-5.
19. Sir James George Frazer, *Apolodoros* (London, 1921), xxvii-xxx.
20. Jane Ellen Harrison, *Themis* (Cambridge, 1921), 330. 21. George Laurence Gomme, *Folklore as an Historical Science* (London, 1908), 129.
22. Gomme, 1908, 149.
23. Erich Bete, *Marchen, Sage, Mythos* (Leipzig, n. d.), 6.
24. Bete, 117.
25. Osim izmene »folklore« u »fairy-tale« i »mith« u »mythus«, ovde se u prevodima sledi Stejlbra, vidi Jakob Grim, *Teutonic Mythology*. Prevedeno prema četvrtom izdanju, sa beleškama i dodacima Džejmsa Stivena Stejlbra (London, 1882-83), III, xvi – xvii. U originalu i *Mythen* i *Mythus* se rede koriste nego *Mythologie* zato što je Grim nastojao da rekonstruiše mitologiju iz fragmenta mita.